

Földrajzi oktatás.

A térkép-extemporálé. A földrajz még nem nyert polgárjogot. Még mindig vannak, akik se tudományos, se nevelő értékét nem ismerik el. Ma [is még melléktárgy az iskolában, nemcsak a szülők, hanem igen gyakran az elfogult tanártársak szemében is. Nem csoda. Hiszen évtizedeken át úgy és annyit tanítottak belőle, hogy ebből a tanításból csak a mai lenézés származhatott. Eppen azért minden tanár egyben apóstola is legyen a földrajznak. Ezt a földrajz nagy nemzetnevelő értéke miatt kell cselekedni. Ezt a feladatot szolgálja a térkép extemporálé is, vagyis az az eljárás, hogy időnként a tanulókkal emlékezetből rajzoltatnak le földrajzi tanegységeket. Erre az „utasítások“ is serkentenek mondván, hogy „kell alkalommal térkép-extemporálék is adhatók fel; az így készített *vázlatok* a tanárnak jó segítségére lehetnek a tanulók *készültségének* és *haladásának* megítélésében“. Eddig az utasítás. Meg se okolja ezt az ajánlott eljárást, amelyet különben is csak a tanár segítségére szánt. Ez az eljárás még az ú. n. *szintetikus-concentrikus* tanmenet maradványa. Ez abban állt, hogy minden évfolyamban ugyanaz az anyag járta, csak mindig nagyobb és elmélyített körökben.¹ A mai tájleírásokról, a jelenségek okainak magyarázatáról szó se volt. Ennek a módszernek volt egyik vesszőparipája a fejből készített vázlat az ú. n. extemporálé. A földrajzi tanításban a vázlatkészítés lett lassan a *főcél*. Természetes, hogy a térkép lélek nélküli betanulása lett az eredmény. Erre követ-

kezett a visszahatás. Egészen elhanyagolták, sőt, hogy a másik végletbe essek, egészen elvetették, sőt károsnak mondták. P. Wagner 1919-ben megjelent munkája,² noha eredményeit elismeri, *lélekölő* munkának bélyegzi.

En ezt az ítéletet erősnek és indokolatlanoknak tartom. A térkép extemporálék készítése sok előnyt jelent és ha okosan kezelik *csak előnyt* jelent. Tudvalevő, hogy a modern oktatás egyik fő törekvése a *megfigyelésre* nevelés. Eppen úgy kívánja a megfigyelték helyes vizsgálódását. A legideálisabb a természetben való megfigyelés. A földrajz tanításakor is erre törekszünk. A legjobb volna a *szabadban tanítás*. Itt mindenfajta földrajzi megfigyelésre bőséges alkalom nyílna. Sajna ez ma még lehetetlen, mert a földrajz-óra kevés. Ami van az is szétszórvva és beékelve más tantárgyak közé. Marad tehát a kréta és szivacs módszere. Ami a kiránduláson elsajátítható, az igen kevés.

A szemléletre csak a térkép és egyéb földrajzi képek, modellek stb. maradnak. A térképet igen jól lehet *megfigyelésre* fölhasználni. Ha csak a passzív szemléltetésre használjuk a térképet, akkor a tanítás üres szócsépelés lesz. A tanulókkal a térképen való *mutogatás* egészen *gépies* cselekedet. A tapasztalat és elmélet egyaránt azt tanítja, hogy a látott dolgokról akkor tudunk igazán számot adni, ha azokat szóval vagy írásban *leírtuk*. Ha tehát a tanuló a

¹ Lásd bővebben: Stössner: Elemente der Geographie.

² P. Wagner: Methodik des erdkundlichen Unterrichts.

térképen látott dolgot le is tudja *rajzolni*, akkor azt meg is tanulta. Eleve jelzem, hogy nem a térkép szolgálai másolását gondolom, hanem egy egészen egyszerű, *irány* és *arány* szerint *megközelítő* vázlatot. Ha tehát ilyen vázlatot készítettetek, ezzel a módszer és a pszichologia szerint járok el.

Tudvalevő, hogy háromféle tanulótípus van: az akusztikus (halló), az optikus-vizualis (látó) és végül a motorikus-kinesztetikus (cselekvő) típus. Az is bizonyos, hogy a halló-típusiak kisebb számban vannak. Tehát már ezért is érdemes ezzel a kérdéssel foglalkozni.

Ismeretes, hogy ha egy vidékről beszélünk vagy olvasunk mindig legelőször a *térkép* jelenik meg lelki szemeink előtt. Még a legismertebb tájakról is a térképre támaszkodik az emlékezetünk. Világos, hogy itt csak a tanult emberről van szó. Turisták, katonák, diákok általában *térképről* tanult emberek, valósággal térképen keresztül gondolkoznak.

Azt lehetne mondani, hogy a vázlatok készítése igen nagy feladatot ró a tanulóra. Azért talán *túlzás* az ilyen követelmény. Ha az a matematikai számonkérés, ami — igen helyesen — sok tanárnál folyik, t. i. levezetéseknek, szerkesztéseknek, rajzolás és írás nélkül való számonkérése lehetséges, akkor egy vázlat készítése se lehetetlen.

Ellenben sokkal fontosabb az, hogy szabad-e az absztrakt és élettelen térképet, a valóság kivonatát — rögzíteni. Azt hiszem itt is analógiával felelhetek. Ha lehetséges és szabad fizikai és matematikai formulákat, történelmi típusképeket (ruházat, fegyver stb.), latin és görög táborhelyeket, fegyverzeteket, házi berendezéseket stb. megtanítani és számonkérni, éppen olyan jól lehet a térkép jellegzetes rajzait is fejben tartani. Lehet is. Nem jelent *megterhelést* se. A gyerekek örömmel rajzol. Hamarább elké-

szül, ha az iskolában megtanították rá, hogy *miként* kell eljárni az ilyen tanuláshoz. Szívesebben csinálja és eredményesebb lesz ez a munka a lélekölő *magólságnál*. Azért is hasznos ez a *vázlatos* rajzzal való tanulás, mert a tanuló képzetét — *idegmunkáját* kinetikus *izom*-munkára váltja fel.

Talán a legsúlyosabb ellenvetés az lehetne, hogy *felületességre* nevel. Bizonyos, hogy a könyvet nem nélkülözhetjük így se; de a térkép-vázlattal világosabb lesz a könyv szövege is, mert hiszen a vázlat mintegy a gerincét adja a könyvben olvasottaknak. Ha a tanuló a térkép-adta jeleket-színeket valóban érti, ha a térképen gyakorta végez méréseket, ha profilokat rajzol, akkor nemcsak *felületességre* nem szokik, hanem éppen elmélyíti a látottakat. Hiszen a főtörekvés nem is lehet más, mint az, hogy a térkép ne csak egy színes lap, hanem a valóság legyen, amely a *hozzátértnék* minden tanulás nélkül sokat tud elmondani egy vidék éghajlatáról, növényzetéről, állatvilágáról, az emberi település és foglalkozás lehetőségeiről, forgalomról stb. És a térkép vall is a tanulóknak, ha a tanártól elsajátította, hogy miként kell kérdezni.

Mindezekből világos, hogy a térkép-extemporálé igen jól használható eszköz a földrajzoktatás elmélyítésére. De talán sehol se annyira fontos az óvatosság mint itt, ahol minden *túlzás* és *bal*-fogás éppen az ellenkezőre vezet.

Tüzetes, lassú és jól felépített munka előzze meg a vázlatok készítését. Aki a térkép lényegét, keletkezését, fontosságát a kis tanuló számára is elfogadhatóan nem tudja kiemelni, annak a vázlatkészítés csak *mankó* marad. A térkép használatát előzze meg a szabadban való oktatás. A tanuló ismerje meg a valóság és a térkép közti különbségeket. Főleg a tájékozódás és a mérések kívánatos.

A térkép legyen mindig a főtanulási eszköz. Ez sokkal fontosabb minden könyvnel. Azért persze a térkép megválasztása is a legfontosabb munkája a földrajz tanítójának. A tanuló rendszeren nem tudja a térképet használni. Tanítsuk meg erre, figyelje meg jól a formákat, a színeket, a távolságokat és a tanár iskolai vázlatai után próbáljon maga is ilyeneket készíteni. Eleinte nem igen sikerül; minden nap jobban megy a dolog. Soha se szabad *pontosan* rajzoltatni, t. i. nem jó az a rajz, amelyik a térkép pontos másolata. A rajzokat lelkiismeretesen át kell nézni, a hibákat megjelölni és mindegyik tanulóval, de az egész osztály előtt, megbeszélni. Igen érdekesek és nagyon hasznosak ezek a megbeszélések. Lehetetlen és nehéz rajzokat ne követeljünk; pl. egész Európa, vagy a Balkán-félsziget³ pontos rajza, szigetek kicsinyes rajzolása túllépi a gyerek képességeit, meg fölösleges is; hiszen nem a rajz, hanem a *megfigyelésre* való nevelés a fontos. A rajz csak *eszköz*, de nem *öncél*. Legnehezebb a tanulónak az *irány* és az *arány* megtanulása. Erre mindig ügyeljünk, mert ez adja az igazi *térszemléletet*, amire a földrajztanítás törekszik. Másolni, festeni, semmiesetre se szabad. De lehet gazdasági térképeket készíttetni. A tanulók örömmel végzik.

Általában igen hasznos volna, ha a gyakorlati tanítással foglalkozók ebben az irányban megfigyeléseket végeznének. E sorok írója, négy évi, a legkülönbözőbb osztályú és tehetségű tanulókkal készíttetett ilyen vázlatokat. Osztályonként egy egész évben 5—6-ot, a legjobb eredménnyel, a kivétel és a tanulók érdeklődése tekintetében is.³ Mindent el kell követnünk az érdekes és észfejlesztő tanításért, hogy a földrajzra a felnőtt is szeretettel gondoljon vissza és értékét maga is elismerje.

Gesztai Lajos.

A „Kereskedelmi Szakoktatás”
című folyóirat legújabb számában olvassuk, hogy ismét egy tanügyi reformnak nézünk elébe. A kereskedelmi iskolák nem tudták a szükséges anyagot három év alatt elvégezni és ezért a tanítás intenzívebbé tétele és a tanulók túlterhelésének elkerülése végett egy évfolyammal megtoldották őket. Mire a reform elkészült, kitűnt, hogy a tanulók most is ugyanannyi órával vannak megterhelve, délutánjaik éppen úgy le vannak foglalva, mint a régi három éves iskolában. Most a Kereskedelmi Iskolai Tanárok Országos Egyesülete a „legkiválóbb szakférfiak bevonásával” új tantervet készített és ezt az összes keresk. isk. tanárok nevében felterjesztette a vállas és közokt. miniszterhez.

Minket az egészből alig érdekel más, mint a földrajz sorsa. A javaslat értelmében a földrajz az első osztály anyagából kimaradna, a másodikba kerülne az alapfogalmak és az idegen világrészek (heti 2 óra), a harmadikba Európa (heti 2 óra), a negyedikbe „a mostani anyag” = általános emberföldrajz és gazdasági földrajz (heti 3 óra). Magyarország földrajzáról a javaslat nem emlékezik meg.

Tudvalevő, hogy Magyarország földrajzát már a három éves iskolában egész évfolyamon át heti két órában tanították, legfeljebb egy általános gazdasági áttekintés vett el tőle egy-két hónapot. Nem tudjuk, hogy a felületességnek melyik válfaja okozta azt, hogy ez a nemzeti és gazdasági szempontból egyaránt fontos tárgy nyomtalanul eltűnt — szándékosságot itt fel sem merünk tételezni — csak annyit akarunk megemlí-

³ Igen figyelemre méltó az az eredmény, melyet Bodnár Lajos, a budapesti VII. kerületi Szt. István főgimnázium tanára ért el az idén a térképxtemporálékkal. A fiukat csoportokon osztotta és versenyt rajzoltatta: önmaguknak kellett a bírálat is elvégezniük. A csoportvörztéseket azután más alkalommal külön szobákba helyezte és döntő versenyre bocsátotta. Az előgyakorlatokat pálcákkal homokban végeztette. Az eredmény bámulatos. Szerk.

teni, hogy most, amikor a Trianon-i határt, a vele járó veszteségeket és változásokat, a benne maradt és kívülre rekedt részeket mind külön kell ismertetni, amikor tehát a tanítás anyaga jelentékenyen kibővült, akkor Magyarország földrajzát nem lehet szűkebb keretek közé szorítani a négy éves iskolában mint ahogy volt a három évesben.

A néhány sorra terjedő „földrajzi reform-tervet“ nem tartjuk érdemesnek arra hogy bővebben foglalkozzunk vele, annál kevésbé, mert értesülésünk szerint a kereskedelmi tanárság körében mozgalom indult meg, hogy a tudtukon kívül készült és az ő nevűben beadott javaslat ellen tiltakozzanak. Mindazonáltal szakosztályunk is közbe fog lépni, hogy ez a torz-reform mielőbb elérjen méltó helyére: a papírkosárba. —i.

A földrajzi didaktikai szakosztály ülései az idén is nagy érdeklődés mellett folytak le. Az ülések igen népesek és a munka nagyon élénk. Eltérve az eddigi évek szokásaitól, az idén egységes terv alapján indult meg a munka. Főleg két kérdéssel foglalkozott az idén a szakosztály. Az egyik a *honismertetés*, a másik *Magyarország tanításának* kérdése. Az első három ülésnek (jan. 30., febr. 20., márc. 13.) főtárgya a honismertetés volt. Ezt a célt szolgálta a március 23-án tartott várbeli kirándulás is.

Az első ülésen *Horváth Károly* olvasott fel *A honismertetés a földrajzban* címmel. Fölveti a kérdést, hogy szükség van-e egyáltalán a szülőföld ismeretetésére? Igennel válaszol rá, mert a tanulók igen kevés helyes ismeretet hoznak magukkal, másrészt a földrajztanítás a *szemléleten* alapul és erre a szülőföld a legjobb gyakorló tér.

Vargha György elnök aktuális földrajz-pedagógiai kérdésekről tájékoztatta az ülésen résztvevőket.

A második ülésen *Erődi Kálmán* tartott előadást a *Helyi kirándulásokról*. Igen szép képet adott arról, miként kell az I.—VIII. osztályokon végignyulós és koncentráción alapuló kirándulásokat úgy összeállítani, hogy a tanterv és szorgalmi idő keretein belül a budapesti tanuló 8 év alatt egész Budapestet és környékét jól megismerje. Az igen érdekes és tanulságos előadáshoz többen hozzászóltak.

Ugyanezen az ülésen *Vargha György* a földrajzi versenyek tanulságairól számolt be. Noha nincs hiány ügyes dolgozatokban, a földrajzi tudás általában még elég gyenge lábón áll. (Okai eléggé kézenfekvők!)

Hermann Győző a külföldi kirándulásokról beszélt. Ezeket kivihetőknék és szükségeseeknek tartja; csak kölcsönöségi alapon valósíthatók meg.

A harmadik ülést *Kerekygyártó Arpád* előadása töltötte ki. *A hazai tanulmányi kirándulásokról* beszélt. Felsorolta a megcsonkított Magyarországon lehetséges és kívánatos kirándulási pontokat. Érdekes gyakorlati útmutatásokat adott, melyeket a multban vezetett kirándulásokon merített és hasznos tanácsokat adott a jelenben tartandó kirándulásokra.

A honismertetés gyakorlati bemutatására *Kerekygyártó Arpád* március 23-án a Vár nevezetességeit mutatta be az érdeklődő tanároknak.

A szülőföld ismertetését a negyedik ülésen *Vargha György* igen érdekes statisztikai összeállítással fejezte be. Budapest középiskoláinak tanulóit kérdezték meg egy Budapest nevezetességeit és környékét magában foglaló ív szerint. Kiténik, hogy a tanulók *nagy része* Budapest *közvetlen* környékét (Budakesz, Pestszentlőrinc, Hármashatárhegy, Budaórs, Kamaraerdő) nem ismeri. Igen ajánlja a földrajzi kirándulá-

sokat, mert ezek sohasem lehetnek egyoldalúak, és éppen ezért érdekesek.

A honismertetés kérdése után ugyancsak a negyedik ülésen *Gesztí Lajos Magyarország és a megcsontított Magyarország tanításáról* olvasott fel. Az előadás lényege az volt, hogy a földrajzi tanításban is szembe kell nézni a valósággal. *Redőpolitikát* sürget a mostani szentimentális és éppen ezért ártalmas földrajtanitási módszerrel szemben. Az integritás *intenzívebb* tanítását kívánja, más utakon, mint az történik.

Azt az álláspontot, mely szerint Trianon óta semmi sem változott, károsnak tartja a nemzetnevelés szempontjából.

László L., Futó M., Karl J. és Pályi S. hozzászólása után az ülés véget ért.

A tavasszal több kirándulást tervez a szakosztály, amelyeket *Cholnoky Jenő* és *Kogutowicz Károly* vezetnek. Előbbi a *budai hegyekbe*, az utóbbi *Visegrádra* (Apátkuti völgy) vezeti a kirándulásokat. *Gesztí.*